

Trianon tegnap és ma

Nemzeti szállásterület és területi-igazgatási egység sohasem esett egybe a közép-európai térségben – hajtogatjuk évtizedek óta tanulmányokban, előadásokban. Nemzet és államhatárok ezen több évszázados szétválása egyik fő oka a modernkori konfliktusoknak az itt élő népek között, amelyek annyiszor vezettek háborúkhöz, nemzeti acsarkodásokhoz. A térség középosztályai, a politikai elitek az elmúlt 150 esztendőben nem voltak képesek ezt az ellentmondást feloldó megoldást megtalálni – mondogatjuk.

Hajtogatjuk, remélve, hogy a következtetéseket ebből a történelmi, megváltoztathatatlan tényből vonják le a jelen s jövőnk munkásai, a politikusok. S a napjainkat „berendező” szorgos értelmiségiek, iparosok, földművesek. Igyekszünk a magunk következtetéseit is eléjük tární. Nem makacsul, inkább az elgondolkodtatás szándékával.

Nagyhatalmak – kis nemzetek

Mondjuk: a megoldás megtalálásában a térség középosztályait visszatartotta a nagyhatalmi érdek, amely a 19. század közepétől közvetlen múltunkig meghatározó szerepet játszott történelmünkben. A magyarokéban, a nem magyarokéban egyaránt. Pontosan látjuk már azoknak a hatalmi szempontoknak eredőit, amelyek 1867-ben az Osztrák–Magyar Monarchia létrehozásához vezettek, és amelyek segítették a magyarságot, hogy visszaállítsa 3 évszázad után állama területi egységét. A közösség szívesebben hisz – mind a magyar, mind a nem magyar – valamiféle „történelmi” vagy isteni igazság érvényesülésében. Hiába hajtogatjuk mindegyre: 1867-ben a történelmi Magyarország államterületét már egészen más etnikai takaró borította, mint 1526–1541-ben, a mohácsi csatavesztés, Buda elfoglalása, a történelmi Magyarország felbomlásának idején. A magyarság a török kiűzése után – éppen az állam középső tájainak, a magyarság pusztulása miatt – hamarosan kisebbségben élt az államterületen. 1867-ben is.

Ismételjük: nem valamiféle történelmen kívüli, elrendeltetészerű „igazság” érvényesült akkor, amikor a magyarság visszazerezte a Mohács után szétesett magyar államterület egészét. A protestáns Poroszország és a katolikus Habsburgok között a német államok egységesítéséért folyó küzdelemben a Habsburgok mind többször, 1866-ban véglegesen alulmaradtak, s tényleg nem maradt más választásuk, mint kiegyezést hozni létre örökös tartományaik és a Magyar Királyság között. A kiegyezés kölcsönös engedményekre épül. 1718, a török végleges kiűzése óta harcoltak a magyar rendek a magyar koronához tartozott területek újraegyesítéséért. Azért, hogy az 1541 után önállósult Erdélyt, a délen visszazerezett és túlnyomóan immáron szerb, horvát, román, kis részben német lakosú határvidékeket ne Bécsből kormányozzák, hanem rendeljék ismét a

folytatás a 42. oldalon

*Az MTA Történettudományi Intézet és az Európa Intézet közös rendezésében 1995. május 29-én tartott „Trianon és az európai békerendszer” c. konferencia

TARTALOM

● Glatz Ferenc: Trianon tegnap és ma	2
● Ádám Magda: Mi történt Trianonban?	3
● Romsics Ignác: Az angolszász hatalmak és a trianoni békeszerződés	7
● Niederhauser Emil: Ausztria létrejötte	9
● Hajdu Tibor: Oroszország és a Monarchia összeomlása	13
● Balogh András: A békekonferencia és az arab világ	17
● Szokolay Katalin: Az új lengyel állam	22
● Szarka László: A cseh-szlovák államalapítás	25
● Nagy Zsuzsa: A történelmi Magyarország széttörése	28
● Szász Zoltán: Nagy-Románia és Erdély	32
● Bíró László: A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság megalakulása	35
● Palotás Emil: Bulgária fájdalmas békéje	39

MŰHELY

● Kosáry Domokos: Az európai fejlődési modell és a művelődés	45
--	----

AKTUÁLIS ÓKOR

● Bíró Mária: Pannóniai csonthulladékok	49
---	----

ÉLETKÉPEK, HÉTKÖZNAPOK

● Takács Péter: Murokország lakóinak életmódja	51
--	----

EMBER ÉS KÖRNYEZET

● Csetri Elek: Régi erdélyi méhészkönyvek	53
● Gyáni Gábor: Orvosok, bábák, állatorvosok	55

KALÁSZATOK

● Tóth István György: Urambátyámrendszer és kettős adózás, 1637	56
---	----

NYÍLT TÉR

● Stegena Lajos: Amerika felfedezése	57
● Bernáth Viktória: Géza, a többnejű	59
● Zombory György levele	60
● Stemlerné Balog Ilona: Királytigrisek a Ferenc körúton	60
● Horst Borberek: A király visszatér, 1921	61

JELENIDŐBEN

● Frenkl Róbert–Kertész István: A magyar sportirányítás	65
---	----

História

Szerkesztő: GLATZ FERENC

A szerkesztőség tagjai: KERTÉSZ ISTVÁN,
SIPOS PÉTER, SZAKÁLY FERENC, VÖRÖS KÁROLY

Munkatársak: Demeter Zsuzsanna (kép),
Stemlerné Balog Ilona (kép), Kovács Éva (szöveg),
Horváth Imre (számítógépes tördelés)

Felelős kiadó: História Alapítvány
Elnök: Niederhauser Emil
Szerkesztőség: 1014 Budapest, Úri u. 53.
Telefon: 156-0457 Levélcím: Pf 9. Bp. 1250
A História Alapítvány bankszámlaszáma:
501-012539-4 OTP Bp., I. Ker. Alagút u. 3.

Szedés, tördelés: MTA TTI Kiadványcsoportja
Vezető: Burucs Kornélia
Készült a Veszprémi Nyomda Kft-nél
Veszprém, Órház u. 38.
Felelős vezető: Fekete István igazgató

Terjeszti: a Magyar Posta
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál
és a Helírnél, 1900 Budapest, Lehel u. 10/a
közvetlenül vagy postautalványon

Megjelenik évente tízszer.
Előfizetési díj: fél évre 175 Ft, 1 évre 350 Ft
Külföldön terjeszti a KULTÚRA Külkereskedelmi Vállalat
Budapest, Pf. 149. H-1389

HU ISSN 01392409. Index: 25384
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!

magyar országgyűlés hatalma alá. Amikor a király a magyar rendek szolgálataira szorult az uralkodóház védelmében a 18–19. században, az ország vezető rendjei azonnal a területi „egyesítést”, majd ehhez az anyanyelvhasználatot követelték. Pontosabban: az immáron az államban kisebbségben maradt magyarság nyelvének használatát az ország egész területén. Fokozatosan engedte vissza az udvar a déli tartományok igazgatását a 18. században a magyar országgyűlés hatáskörébe. Ismert volt a korban is: a magyar nemesség mentette és védte a dinasztia, s Mária Terézia ezt honorálta, többek között a terület-visszacsatolásokkal. (Az ott lakó többségi szerb lakosság állandó tiltakozása ellenére, akik őrizni szerették volna a maguk szerény autonómiáját, katonáskodó szabadságát és nem akartak magyar földesúri, vármegyei hatalom alá kerülni.) Az újraegyesítést – mint ismeretes – az 1848. áprilisi törvények zárták. Ami ellen a nem magyar népek az első adandó alkalommal felkeltek, 1848 nyarán és őszén. Ők is hittek az értelmiségük hirdette „történelmi igazságosságban”, s nem látták: nemzeti mozgalmukat a bécsi udvar a magyar alkotmányosság ellen használja fel. Azután, amikor Bécs arra kényszerült 1867-ben, hogy kedvezzen a magyaroknak, „ejtette” e kis szláv–román–német népeket.

Az állam mindenhatósága

A 19. században, a modern európai államok kialakulásának idején az európai politikai vezetőréteg az állam bővítésében élt. Az állam volt az az intézmény, amely biztosította a kibontakozó ipari forradalom igazgatási feltételét: közbiztonságot adott a polgárnak, szervezte a termelés, a kereskedelem feltételeit, és megállapította az új joggyakorlatot, azokat a közszolgáltatásokat (iskolai alapképzés, egészségügyi alapszolgáltatás, termőföld védelme stb.), amelyek szükségesek voltak a polgári életkörülmények megteremtéséhez. A kor politikai gondolkodása egyén és közösség viszonyában az állampolgári kötődést tekintette a döntőnek. Világézeti-hitéleti-szociális és egyéb közösséghez kötő szálakat magánügynek tekintett. Így tekintette a nemzeti kötődést is: az egyén szintjén a polgárnak szabadnak kell lennie, nem érheti semmiféle megkülönböztetés születésénél fogva sem társadalmi, sem etnikai tekintetben. E nemes liberális elvek következetes végiggondolása vezetett oda, hogy a magyar politikai vezetés mindenféle „kollektív jogot” – így a nemzeti kollektív jogokat, etnikai-területi autonómiákat – előjogként kezelte és felszámolt. Nem valamiféle szláv-, román- vagy németellenesség vezette őket, amikor a magyar államban véglegesen felszámolták több száz éves autonómiákat (szászokét, jász-kun területek autonómiáját stb.). Ugyanúgy értetlenül állt általában a nemzeti kollektívumokkal szemben is.

Mondogadjuk: a magyar liberális politikai vezetőréteg 1868-ban, amikor megalkotta a nemzetiségi törvényt, európai értelemben korszerűt és egyedülállót alkotott. Az egyén szintjén biztosította a nemzeti jogokat, kiterjesztve azokat a kulturális szervezkedésre is. Egyedül az ausztriai örökös tartományokban élt hasonló elvű alkotmány. (A magyar vezetőréteg ezen „érdeme” mellett immáron szomszédaink értelmisége megy el méltatás nélkül. Annál szívesebben fogadja el kritikánkat a magyar politikai elitől.) Mi úgy látjuk: a századforduló újabb feszültségeit, amikor az állam területén élő népek már mint valódi kollektívumok kívántak jogokat, akkor már ezzel a liberális törvénykezési gyakorlattal nem lehetett a konfliktusokat

kezelni. Az ipari-polgári termelés, a modern ügyintézés, a kereskedelem, a közlekedés átalakítja és gyarapítja az egyének közötti napi érintkezést. Csiszolódik a fogalmi kincs, az igazgatási, szakmai ismeretek mind alaposabb nyelvi-fogalmi ismereteket követelnek. A magas szintű szakmunka ismereteinek elsajátításához – a korszerű igazgatási, szakmai (orvos, ügyvéd, mérnök stb.) ismeretek elsajátításához – csak a fejlett anyanyelvi kultúrával rendelkező népek juthattak el. A Monarchia századeleji nem magyar és nem német fiatal értelmiségei pontosan látták: nemzetük felemelkedésének feltétele az anyanyelvi oktatás és a nemzeti intézmények kiterjesztése. A történelem ilyen köznapi mozgatóerői feszítették szét a magyar állam nemzetiségpolitikáját.

Békerendszer – hidegháború

Nemzeti szállásterület és területi-igazgatási egység ellentmondását a századelő politikai irányai nem tudták feloldani.

De nem tudta feloldani a feszültséget az 1920. évi békerendszer sem. Igyekszünk figyelmeztetni régi történetírásunk mulasztásaira. 1920-ban nemcsak egyszerűen magyarok és nem magyarok ellentéteiről történt döntés. Még csak nem is egyszerűen a háborúban győztesek és vesztesek között. (És mi most is a vesztesek padján ültünk.) Annál többről volt szó: 1919–20-ban a Keleti-tengertől a Földközi-tengerig húzódó nagy kiterjedésű földszívon elhelyezkedő két birodalmat, a Habsburg és a Török Birodalmat osztották fel. A világháborúban győztes nagyhatalmak a két, „korszerűtlennek” ítélt, soknemzetiségű államterületen ún. „nemzetállamokat” hoztak létre. Olyan népeket soroltak be délen ún. államnemzeti határok közé a Palesztináig húzódó félsivatagos térségben, amely népek, törzsek közül nem egynek korábban ismeretlen volt az államnemzeti határ és ennek egész intézményrendszere. 1920-ban a nagyhatalmak egy olyan hibás döntéssorozatot hoztak, amely nemcsak a közép-kelet-európai térségre, de az egész világ 20. századi történelmére hatással volt.

Az 1920. évi békecsinálók rossz alapvetéséhez nemcsak térségünk pusztító nemzetállami konfliktusai nyúlnak vissza, de a közel-keleti háborús békétlenségek gyökerei is. Az ugyanis, hogy a nyugat-európai államnemzeti elveket kívánták érvényesíteni egy teljesen másként szerveződött, etnikailag és szerkezetileg is másképp építkező terület társadalmában. És ugyanez történt a Habsburg Monarchia területén élő népekkel is. Az ún. nemzeti államok valójában újabb soknemzetiségű területi-igazgatási egységeket jelentettek, csak most éppen a háborúban vesztes német Ausztria és Magyarország korábban „vezető népei” kerültek kisebbségbe. A trianoni békeszerződés – mint ismeretes – ezen békerendszerbe tagozódott be, és kényszerített 3,2 millió magyar nemzetiségű állampolgárt kisebbségi sorba a szomszédos államok kötelékében. (Az 1919–20. évi békerendszerben előnyhöz jutott államok értelmisége természetesen nem látja szívesen a békerendszert nemcsak konkrét részleteiben, hanem alapelveiben is elmarasztaló kritikákat. Nemcsak a cseh, a szlovák, a román, a horvát, a szerb, de a lengyel történetírás is ugyanúgy érinthetetlennek tekinti a békerendszert. Ez utóbbiak hallgatnak arról, hogyan pusztult, asszimilálódott 1920 után, fél évszázad alatt az államterület lakosságának 30%-a. Akik nem voltak lengyelek 1920-ban.)

Az ellentétek, amelyek így keletkeztek Magyarország és Románia, valamint Csehszlovákia és Jugoszlávia között, beso-

rolódnak azoknak az ellentéteknek a sorába, amely ellentéteket ugyanez a békerendszer keltett az új Lengyelország és szomszédai (Németország és Oroszország), Csehszlovákia és szomszédai (Magyarország, Ausztria, Németország és Románia), ugyanígy Jugoszlávia és szomszédai (Románia, Bulgária, Magyarország, Olaszország), valamint Románia és szomszédai (Oroszország, Magyarország, Bulgária, Jugoszlávia) között. (Nem szólva most a kis-ázsiai, közel-keleti ellentétsorozatról.) A béke rendszere helyett egy folytonos hidegháború rendszere alakult ki a Habsburg és a Török Birodalom területén. (Ezt az összefüggést kívántuk megvilágítani hazai és külföldi közönségünk előtt a mai konferencia előadásával, azok vitáival. Megmutatni: hogyan illeszkednek a közép-európai békék – így a trianoni is – a világpolitikai mozgásokba.)

Az „etnikai elv diadala”

Ismeri történetírásunk és a történelem iránt érdeklődő közönségünk a békerendszer korrekciójára tett kísérleteket. 1938–41 között határrevízió. Ismét a nagyhatalmi erőviszonyok változásának eredményei. (Nem szívesen hallja a magyar közönség, ahogy a szomszédos országok értelmisége azt magyarázza közönségének, hogy 1920-ban a sok évszázados nemzeti igazság teljesült be. Mi magyarok pedig a nagyhatalmi rövidlátást kárhoztatjuk. 1938–41 eseményeinek megítélésében fordul az érvelés: szomszédaink a magyar területrevíziókat, a rajtuk esett sérelmet a „fasiszta Németország” érdemének tudják be. A mi közönségünk pedig az igazság részbeni győzelmének szeretné látni. „Részbeni”-nek, mivel az 1918–20-ban levált területek egy részét „kaptuk” csak vissza.) És a magyar területrevíziók beleilleszkednek a szovjet és német nagyhatalom területrevízióinak sorába: a németek visszaszerzik az 1919–20-ban elvesztett keleti területeiket, megszerzik Ausztriát, Csehországot (sokmillió főnyi német etnikummal). A mostani átrendezések az etnikai kollektívumok elvét (német) követik, szemben az 1920. évi nemzetállami (francia) államszervezési elvvel. A Szovjetunió keletről szorítja a térséget: visszaszerzi az 1918-ban elvesztett Besszarábiát Romániától s megegyezik Németországgal a keleti lengyel területek birtokbavételében.

Az 1938–41 közötti határkiigazítások a Kárpát-medencében mind ez ideig a legközelebb hozták egymáshoz az etnikai szállásterület és az államterület határait. (Ezt sem szívesen ismerik el a szomszédokban.) A mai történésznemzedéknek jutott a hálátlan feladat, hogy figyelmeztessen: az államhatárok kiigazítása – bármennyire is a legközelebb álltak az etnikai szállásterület határaihoz – nem jelenthetnek megoldást. Így Magyarország vált ismét soknemzetiségű államterületté. S a korabeli történetírás és államvezetés csak addig jutott el, hogy Szent István nevében türelmes nemzetiségi politikát ígért. De a korabeli középosztály – és a munkáspártok sem – jutottak túl az „igazságos – nem igazságos” hagyományos vitákon. Inkább csak a jobboldali radikálisok vetették fel az autonómiák bevezetésének lehetőségét. (Ezt azután már senki nem hallja szívesen itthon.) Mi nem egyszerűen a régi középosztályunkat – vagy szomszédainkét – bíráljuk, hanem felhívjuk a figyelmet: nem is lehetett volna sem az 1920. évi, sem az 1938. évi alapelveken megnyugváshoz jutni. A térség társadalmi oly messzemenően keverték egyéni szinten, hogy az államhatárok ide-oda tologatása nem old meg semmit a feszültségből. Csak újakat kelt, még

az éppen „kedvezményezett” állam területén is. Vagyis: nem lehet a térség kevert etnikumú társadalmában „etnikai határokat” húzni.

Nemzetállam” és szovjet rendszer

A világháború eleve megakadályozta, hogy e felismeréshez eljussanak akár Magyarországon, akár a szomszédoknál. És az 1945 utáni békékben visszatértek az 1919–20. évi elvekhez. Mivel akik az 1938. évi határmódosításban vesztesnek minősültek, most a győztesek oldalán álltak. És a döntő szempont ismét a nagyhatalmak érdeke volt. E szempontok pedig a saját nyers érdekek követése: a saját hatalmi, biztonsági, stratégiai és gazdasági érdekek követése. Az új találmány: a kitelepítések. Ha már ennyire vegyesek etnikailag a térség államai, s a határkiigazítások nem segítenek, meg kell kísérelni más eszközökkel az „egynemű nemzetállamok” létrehozását. Az etnikai kisebbségeket telepítették át a többségi nemzet országába. Néhány óras „csomagolás időt” adva szedhették össze legszükségesebb cókmojkukat Szlovákiában, Jugoszláviában a magyarok, Magyarországon a németek. És toloncolták át őket a határok másik oldalára – kiszakítva őket évszázados közösségeikből.

(Ez esetben is a magyarok keserve besorakozik a kegyetlen kontinentális vándorlások-telepítések sorába: Bulgáriából több törököt telepítettek át, mint „hivatalosan” magyart s szlovákokot együtt [157 000], nem beszélve a különböző országokból kitelepített több mint 10 milliónyi németről, amit követett az önkéntes menekülés: németek, magyarok, lengyelek [2 millióan], oroszok, ukránok s a pusztulásból megmaradt zsidóság jelentős [kb. 450 000] része.)

Azután jött a szovjet rendszer. A Szovjetunió megszállási zónájában kialakított politikai rendszer. A proletár internacionalizmus értelmezése szovjet módra. A rendszer nem volt képes a nemzeti-etnikai elveket – mint általában a kisközösségi szerveződéseket, az autonómiákat – tolerálni. Vég nélküli elvi viták „osztály és nemzet” világtörténelmi szerepéről, hallgatva a valós konfliktusforrásokról: a nyomasztó nagyhatalmi jelenlét nemzetet ingerlő tényéről, az asszimilációról (a polgár szabad identitásválasztásáról) és a trianoni, párizsi békerendszerekről. Nyilatkozatok a térség népeinek közös szocialista érdekeiről, az évszázados ellentétek asztal alá söprésével. S vannak-e feszültségek, amelyek őszintétlenségben feloldhatóak?

Az új demokráciákban

Ma aktív nemzetéink mindegyike ismeri, miként törtek felszínre e feszültségek a proletárdiktatúrák intézményrendszerének végleges felszámolása után. A cenzúrák eltörlését, az utazáskorlátozások felszámolását, a többpárti parlamentarizmus bevezetését követően. Az 1989. évi, erdélyi magyarság melletti gyertyás tüntetés mutatta, milyen élénken él még a trianoni sokkhatás a magyar társadalomban. És a marosvásárhelyi, valamint pozsonyi magyarellenes atrocitások mutatták: mennyire él a szomszédos államok többségi társadalmában is ugyanez a trianoni sokkhatás. Csak éppen magyarellenes éllel.

Majd bekövetkezett az 1919–20. évi békerendszer részleges revíziója. Mégpedig az etnikai elvet követve. (Sokan emlegették is az 1938. év visszatértét, még a „német veszélyt” is.) Szétesett Jugoszlávia, s ismét önálló lett Horvátország, Szlovénia, s megindult a harc a vegyes etnikumú Bosznia földjéért. Szétesett

Csehszlovákia, az egykori békerendszer másik teremtménye. Közben szétesett a II. világháború után kiterbélyesedett Szovjetunió is. Nem kell semmi „reakciós” meggyőződést keresni azon polgárok gondolkodásában, akik a térség legnagyobb kisebbségének, a hárommillió magyarnak helyzetében is változásokat követelnek.

A mai kérdés mind a történész, mind a politikus számára most már nem a címkék ragasztgatása, ideológiai minősítés („nacionalista”, „kozmpolita” stb.). Hanem józan belátás következtetéséhez eljutni, s figyelve az innen és túl feltörő keserveket, türelemmel együtt gondolkodni magyarral, románnal, szlovákkal, délszlávval, némettel, romákkal s a magukat nem nemzetiségként identifikáló zsidókkal. Mert tudomásul kell venni: a kisebbségi kérdés nem egyszerűen a határokon kívüli magyarok kérdése. De térségünk általános kérdése. Éppúgy belpolitikai kérdés a magyar állam politikájában, mint a határokon túli magyaroké külpolitikánkban.

Amit bizonyossággal állíthatunk: a térség értelmisége és politikai elitje az utóbbi másfélszáz esztendő legkeményebb vizsgálója előtt áll. Először dönthet nagyhatalmi erőszak nélkül az itt élő népek együttélési formáiról. Többek között a területi igazgatási rendszereinkről. Ha valamikor, akkor most kell e politikai elitnek türelemmel önző érdekein. Nem kihasználni a nemzeti keserveket a szavazatnyerésre. De gondolkodnia kell a jövő lehetőségein. A gondolkodás azt is jelenti: érteni a másikat, a vele vitázó érveit, panaszait is. Nem futni múlt nagyhatalmi kegyek után, lobbizni New Yorkban, Londonban, Párizsban, Bonnban, netán Moszkvában, hanem utazni Pozsonyba, Bukarestbe, Zágrábra, Belgrábra.

És biztosan állíthatjuk: nemzeti szállásterület és államigazgatás határai ellentmondásának feloldását keresve félre kell tenni az eddigi módszereket. Mind a kényszerasszimiláció nemzetállami elv, mind a határkiigazítás, mind a kitelepítés eredménytelen. Marad akár kényszerből is a demokrácia: a kisebbségek különböző szintű jogainak biztosítása. Egyéni és kollektív szinten (politikai-kulturális, területi autonómiák).

Nemzeti szállásterület és területi-igazgatási rendszer ellentmondását hat generáció nem tudta feloldani. Nekünk új alapon kell megkísérelni. Ez Trianon nagy tanulsága számunkra és szomszédaink számára.

A történész nem receptek gyártására képeztetett ki, de arra igen, hogy figyelmeztessen: a már egyszer eddig tévútnak bizonyult választásoktól tartsa vissza magát a politikai vezetés. És ajánlásokat fogalmazzon meg a politikai adminisztráció számára. Megfontolásokat ajánljon saját közösségének, amely adóforintjaival eltartja őt.

Nemzetek föderációja

Tudomásul kell vennie minden többségi nemzetnek, hogy az államot nem tekintheti „magántulajdonának”. A mai román, szlovák, szerb állam nemcsak a többségi nemzet állama, hanem mindazon polgárok együttesének, akik intézményeit működtetik, javait megtermelik és adót fizetnek a köz javára. Mindnyájan államalkotók ők. Történetírásunknak is végig kell gondolni ezen alapelv következményeit. Legalább most, Trianon évfordulóján. Vesztetni Trianonban a magyarság nem a „saját államát” vesztette el, hanem 3,2 millió magyarját. S ezt kell ma magyarságában megtartani és segíteni...

A történeti Magyarország magyar vezető rétege nem vette tudomásul ezt az elvet, ezért volt szükségszerű az általa megalakított területi-igazgatási rendszer megbukása, felbomlása. A többségi nemzet a kisebbségeknek nem ajándékként adja meg az önmegvalósításához, kifejlődéséhez szükséges feltételeket, hanem „állampolgári jogon”. A kisebbségi jog nem más, mint az esélyegyenlőség joga. Ahogy joggal követelheték a román, szlovák, szerb kisgyermek részére a századelő nemzetiségi értelmiségei a kiművelésükhöz és esélyegyenlőségükhöz való jogokat, úgy követelheti ma – joggal – szomszédaink állami adminisztrációjától a nemzeti kisebbséghez tartozó magyar állampolgárok ugyanezeket.

A történész nem gyárthat recepteket. Magányos óráiban is tartózkodnia kell ettől. De ismertetnie kell közösségével az európai- és a világtörténelem különböző útjait bejárt népek történetét. És ismertetnie kell azokat a hasonló fejlődési területeknek, népeknek az útját, akik nálunk előbbre vannak hasonló feszültségeik megoldásában. Tisztelettel nézi a tőle keletre eső népek erőfeszítéseit, állami-igazgatási rendszerük újjáépítésének kísérletét. És tisztelettel nézi a gazdasági, katonai nagyhatalommá nőtt és polgárait felemelő nyugat-európai hatalmakat, s ugyanígy a tengerentúliakat. De tanulságokat nyerni inkább azon népekhez irányítja tanítványait, akik hasonló gondokat már eredményesen feloldottak. Sürgeti az északnyugat-európai kis népek – a Benelux-államok –, ugyanígy a skandináv népek államszervezeteinek tanulmányozását. Ahol a területi-igazgatási egységekben a különböző nemzetek megtalálták elhelyezkedésüket. És a polgár kiélheti azonosságigényének mindegyikét: nemcsak szabadon gyakorolhatja vallását, nemzetiségét, de szabadon képezheti vallási, szociális, nemzeti és nemzeti közösségeit, autonómiáit is...

Fel kell hagyni a közép-európai népeknek a nemzeti kárpótlás histériájával. Ahol mindenki – magyar, román, szlovák, szerb, horvát egyaránt – a történelemre hivatkozva áldozatnak tekinti magát. Egy új „viktimológia” született meg a közép-európai térségben, ahol történelmi, statisztikai és kartográfiai érvekkel igyekszik minden nép bizonyítani, hogy milyen sérelmek estek rajta a másik részéről. És vár valakitől „kárpótlást”. Nehezen veszi tudomásul mind magyar, mind nem magyar a történész adatsorait: az 1919–20. évi békerendszer nem csak a magyaroknak, de szomszédainknak szintén hátrányt hozott. Segítette részben a szlovákokat, a románokat, a szerbet, hozzájuttatta őket a teljes körű anyanyelvi kultúrához, oktatáshoz, és biztosította számukra az emelkedés feltételrendszerét. De azzal, hogy államnemzeti határokat rajzolt a közép-európai térségbe, a szociális nyomorúságot hozta magyarrá, románra, szlovákra egyaránt. Egy olyan területi-igazgatási rendszert, ahol a korábbi „nagy térség” gazdasági, termelési egységét most (1920-tól napjainkig) hét különböző vámterület és mindmennyi pénz- és gazdálkodási rendszer szabja szét. Olyan térséget „sikeredett” alkotni Közép-Európából, ahova mindennek következtében az igazi nagy beruházások sohasem fognak megérkezni. Nemcsak 1920 után esett vissza a térségbe befektetett tőkeberuházás, de nem hajlandó az növekedni most, 1990 után sem. 1910-ben a térség egyszerű iparosainak, parasztjainak, tisztviselőinek élet-színvonala közelebb állott az akkori vezető kultúrákhoz, mint ahogyan áll ma, 1995-ben, a nemzeti-állami elv kétes értékű diadalának korszakában, Trianon 75. évfordulóján.

GLATZ Ferenc